

Beszámoló a *Tézisek, témák, módszerek* című konferenciáról

Kolozsvár, 2006. március 25.

ABABES-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM részéről Pál Judit 2005 tavaszán kezdeményezte a Történeti Kollégium meghívását Kolozsvárra, a BBTE történész doktoranduszainak körébe. Az egy évvel később megvalósult konferencia fontos lehetőséget biztosított a magyar tudományosság most érő nemzedékeinek szakmai kapcsolatteremtésére is. Az előadások nem egy korszak vagy téma köré szerveződtek, hanem a történettudomány módszertani, elméleti lehetőségeinek bemutatása volt a cél. A történészműhelyek közötti kommunikáció folyamatosságának fenntartásán túl így a témák sokszínűsége volt jellemző. Szinte minden előadás interdiszciplináris megközelítést alkalmazott. A kölcsönvett eszközök a kulturális antropológiától kezdve a kémiai és fizikai törvény-szerűségekig terjedtek.

A konferencia első előadója, Tolmár Bálint (Történeti Kollégium) *A reneszánsz fogalma Johann Huizinga műveiben* című beszámolójában történetfilozófiai szempontból tekintette át a reneszánsz fogalmának változását. A reneszánsz értelmezésére ható irányzatok, továbbá a Huizinga felfogásában bekövetkező elmozdulások és az ennek nyomán létrejövő új megközelítések széleskörű bemutatása általánosan is felvetette egy történeti korszak meghatározhatóságának, illetve értelmezhetőségének alapvető kérdéseit és problémáit.

Hasonlóan gondolatébresztő kérdéseket feszegetett Hegyi Géza (BBTE) *Fizikai módszerek a történelemkutatásban: a Pareto-törvény érvényesülése a középkori magyar nemesi társadalomban* című előadása. Először a fizika új, más tudományágak, így a történetírás felé is megnyíló, azzal párhuzamokat mutató irányzatait tekintette át. Nézete szerint a társadalom felfogható úgy, mint egy komplex, kaotikus rendszer, amely a káoszelméletekkel leírható. Tétéle alátámasztása érdekében a Pareto-törvény érvényesülését vizsgálta a középkori magyar nemesség körében. Mivel a Pareto-törvény a társadalom legfelső 5%-ára érvényes, az összeírások alapján egy küszöbvagyont (legalább 10 portát magába foglaló birtokok)

állapított meg, így kapott egy 1400 fős mintát, amelyben maradéktalanul érvényesült a Pareto-törvény. Vagyis a vizsgált társadalmi réteg tagjait vagyoni helyzetük szerint rendezve (a leggazdagabbal kezdve), a sorindexet a vagyon függvényében ábrázolva egy csökkenő hatványfüggvényt kapott.

Nickel Réka (Történeti Kollégium) *Állattá változások a Magyarországon lefolytatott kora újkori magyar boszorkányperekben* című előadásában számos esetet vizsgált és vetett össze a kora újkori népi hiedelmekkel. Az állattá változások igen gyakoriak a perekben és még napjainkban is az élő néphit részét képezik. A hiedelemlényeket két fontos csoportba igyekezett sorolni: *werwolf* és *mora*, attól függően, hogy mi módon hoztak rontást áldozatukra. A leggyakrabban említett állatfajok a kutya és a macska, valamint a farkas és a békák, illetve a különböző madarak. A magyar néphit állatalakot öltő hiedelemlényei szerves részét képezték a közép-európai kultúrkörnek.

Demmel József (Történeti Kollégium) *Egy elfelejtett (?) forrás. A prenumerációs listák irodalom-, társadalom-, és művelődéstörténeti felhasználásáról* című beszámolójában áttekintette azokat a lehetőségeket, amelyek egy mindezidáig alig felhasznált forráscsoport vizsgálatában rejlenek. A német eredetű, előfizetési könyvterjesztési technika a 18. század végén jelent meg először Magyarországon. Szerepe fokozatosan növekedett, és még napjainkban is alkalmazott eljárás. Az előfizetés útján értékesített könyvek, újságok közölték a prenumeránsok névsorát. Ebből fontos ismeretek szerezhetőek az aktív olvasóközönségről, tágabban az író, a mű és az olvasóközönség társadalomtörténetéről is. A listák által feltérképezhetővé válik az előfizetői körök szerveződése és kapcsolatrendszere.

Bolgár Dániel (Történeti Kollégium) amellet érvelt *Hogyan értelmezzünk tornaosztályzatokat? Testmozgatás, kvantifikáció és történetírás* című előadásában, hogy hiába lett mára általános az az ismeretelméleti kétely, amely a társadalomtudományos történetírás paradigmájára nem volt jellemző, ennek kvantitatív módszereiről még nem érdemes lemondani. Álláspontját egy empirikus vizsgálat bemutatásával igyekezett alátámasztani, amelynek célja a gyöngyösi gimnázium tornaóráin a 20. század első felében érvényesülő antiszemita diszkrimináció mérése volt. Ehhez a tornaosztályzatokra elsőként felfigyelő Karády Viktor történeti szociológiai modelljét értelmezte újra. A tornaórák erőfelméréseiről fennmaradt táblázatok statisztikai vizsgálatának segítségével arra jutott, hogy a diákok tantárgyhoz való hozzáállása (tulajdonképpen a zsidó diákok vallási alapú intellektualizmusa, önképe) csupán másodlagos szerepet játszott abban, hogy a zsidók tornaosztályzatai rosszabbak voltak a keresztények érdemjegyeinél. A döntő tényező a tanárok előítélete volt.

Papp Barbara (Történeti Kollégium) *Gender studies, avagy a társadalmi nem fogalma és a történelem* című előadásában a női társadalmi nem vizsgálatának

megjelenését elemezte. Ebben a feminizmuson kívül jelentős szerepet játszottak más, a politikatörténet kizárólagosságát elvető irányzatok is, ami azt eredményezte, hogy mára a „történelemből hiányzó nő” felfedezését felváltotta a nemek társadalmi konstruáltságából adódó különbségek kutatása. Ugyanakkor az előadás azt is hangsúlyozta, hogy bár a gender-kutatók között számos elméleti és ideológiai különbség mutatkozik, éppen a marxista, a pszichoanalitikus, vagy éppen az irodalomelméleti iskolák ellentmondásainak feltárása világíthat rá a *gender studies*ban rejlő lehetőségekre.

Papp Gábor (Történeti Kollégium) előadása *Miért ők tizenhárman? Mikro-történelem, prozopográfia, makrotörténelem és az 1904-es vasutassztrájk* címmel prozopográfiai módszerekkel helyezte új megvilágításba a történetírás által már többször vizsgált eseményt. Az egész országot megbénító ötnapos sztrájkot a kormány felszámolta, a megmozdulást szervező 13 tagú bizottságot pedig le tartóztatták. Az előadás arra kereste a választ, hogy miért nyúltak a vasutasok a sztrájk eszközhöz és miért pont 1904-ben. A bizottság tagjainak prozopográfiai szempontú vizsgálatából az derült ki, hogy döntően olyan embereket találhatunk közöttük, akik már régóta alkalmazásban álltak, azonban az automatikus előléptetés eltörlése következtében megmerevedő vasutas társadalomban nem nyílt lehetőségük előrelépésre. Végző soron a sztrájkot az okozta, hogy noha a sztrájkoló vasutasoknak biztos egzisztenciája volt, más hivatalnoki csoportokhoz képest hátrányos helyzetben érezték magukat a századfordulón.

Békefi Róbert (Történeti Kollégium) *Rajztól a fényképig, azaz hány ember kell a fényképezés feltalálásához?* című előadásában a fényképezés technikatörténetét tekintette át. Bár feltalálóként és az eljárás kidolgozójaként a francia Louis Daguerre-t tisztelik, az előadó igyekezett rámutatni, hogy már számos angol és francia kísérlet történt korábban is. Ugyanakkor a fény és a fényhatások megismerésének történeti vizsgálata azt is bizonyította, hogy a technikai fejlődés ugyan korán eljutott egy látvány leképezhetőségéhez, azonban a rögzítésre alkalmas felület hiánya sokáig gátat szabott a fényképek tényleges elkészítésének. Mikor ez a kémiai akadály elhárult, a fényképezés eljárásának három úttörője (Talbot, Niépce, Daguerre) különböző indíttatásból jutott el a képalkotáshoz. S bár a Daguerre-ről elnevezett dagerrotípiát tekintik a fényképek elődjének, a ma használatos eljárás mégis Talbot-tól veszi eredetét.

Az utolsó, *Erdélyiek a GULÁG-on. Kolozsvári civilek szovjet deportálása 1944-ben* című előadásban Murádin János (BBTE) a kolozsvári magyarság 20. századi történetének egyik tragédiáját, a második világháború utáni meghurcolást tárgyalta. Az előadó alapos áttekintést nyújtott a helyi magyar lakosságot és különösen annak elitjét sújtó szovjet deportálásokról, bár a történetírás nemzeti paradigmáján belül maradó beszámoló számos kérdést nyitva hagyott.

A kolozsvári rendezvény sikerét pedig mi sem bizonyíthatja jobban, mint-hogy mindkét fél részéről felmerült a rendszeres szakmai kapcsolattartás igénye, amelynek jegyében már megkezdődött egy újabb, immár budapesti konferencia előkészítése.

Mihalik Béla